

Ο υγροβιότοπος των Πρεσπών: ένα τοπίο σε μετάβαση

Το τοπίο στη λογοτεχνία

Μίμης Σουλιώτης, «Πρέσπες», από τη συλλογή: *Παλιές ηλικίες*, Εκδόσεις Ερμής, Αθήνα 2002

Είναι ώρες-ώρες θάλασσα κι οι Πρέσπες,
μεγάλη, πρασινο-γάλαζη και γκρίζα,
δεν την περνάς με καντιλλάκ ούτε με βέσπες·
εδώ λόγια πολύγλωσσα και τ' άλογο πειθήνιο
σέρνει το κάρο με γκούμια από αλουμίνιο
σύρριζα στων βράχων την ξέξασπρη μαρκίζα.

Τόπος τερματικός. Παλιές σκιές
από φως πλάγιο και πιωμένο
περιπολούν άσπρες. Βαραίνουν οι φασολιές,
το νερό αραίωσε, γδέρνεται η βάρκα
στην περιπτή ακρογιαλιά· τα βράχια πέτρινες μασέλες,
τα οστά του Σαμουήλ γδυτά χωρίς τη σάρκα.

Γελάδια βόσκει στ' αναδυμένα μέρη
το παιδόπουλο· προσεχής Έλληνα από χέρι,
αξύριστος, λιγνός, λείψανο αχνό στ' αγέρι
τα σαλαγάει σφυρίζοντας με το στόμα και το χέρι.

Γιώργος Κατσαδωράκης, *Πρέσπα, μια ιστορία για τη φύση και τον άνθρωπο*, Εταιρεία Προστασίας Πρεσπών, Άγιος Γερμανός 1996.

«...Μέσα στη μακραίωνη αλλά ασήμαντη σχετικά ιστορία της, η απόμακρη απομονωμένη Πρέσπα, βγήκε δυο φορές από την αφάνεια. Η πρώτη ήταν πριν από δέκα αιώνες, όταν ο τσάρος των Βουλγάρων Σαμουήλ εγκατέστησε εδώ τα ανάκτορά του και το κέντρο του βασιλείου του. Η δεύτερη είναι η εποχή που διανύουμε σήμερα,

οπότε και ο πλούσιος υγρότοπος των Πρέσπων με τα σπάνια είδη πουλιών και ζώων, με τη ειδυλλιακή του ομορφιά και τη βιοποικιλότητά του, τα μνημεία του και τους οικισμούς του, έχει κατοχυρωθεί στο μυαλό χιλιάδων πολιτών ως ένας από τους κύριους τόπους προστασίας των πουλιών στην Ευρώπη και ένας από τους αξιόλογους χώρους για την κοινή ευρωπαϊκή φυσική κληρονομιά.

Τα χρόνια πέρασαν πάνω από το σώμα της Πρέσπας, αυτής της γωνιάς των Βαλκανίων. Τη διαμόρφωσαν τα γεγονότα, οι πόλεμοι, οι καταστροφές, οι στιγμές δημιουργίας και ειρήνης, τα δημιουργήματα του πολιτισμού. Όλα εκείνα που αν τα βάλει κανείς με χρονολογική σειρά, φτιάχνουν αυτό που λέμε ιστορία ενός τόπου, εδώ δεν έχουν κρυφτεί κάτω από τόνους χώμα, λάσπη, ερείπια, τσιμέντο, άγρια βλάστηση και λησμονιά. Εδώ, μέσα στη γαλήνη μιας φύσης ήρεμης, που νομίζεις πως καθόλου δεν έχει αλλάξει από τα παλιά, όλο και κάποιο από τα σημάδια που δηλώνουν τις διάφορες φάσεις της ιστορίας της Πρέσπας βρίσκει κάπου τον τρόπο να ξεπροβάλλει. Κάπου βρίσκει τον τρόπο να υπάρξει. Σε μια σπηλιά, μέσα στο βούρκο της λίμνης, στο παχύ φύλλωμα του δάσους, σε μια άγνωστη τρύπα στα βράχια, στα αιωνόβια δέντρα, στις γεμάτες ασύνειδη γνώση γενιές των πελεκάνων και των πουλιών, στον τρόπο με τον οποίο οι γιαγιάδες μαγειρεύουν το γριβάδι. Ο προσεκτικός αλλά και μυημένος παρατηρητής, σε κάθε του βήμα, θα συναντήσει σημάδια, αντικείμενα και φωνές μυστικές, που του μιλούν με τον τρόπο τους για το παρελθόν και συχνά προμηνύουν το μέλλον.

[...]

Όταν πρωτοαναρωτήθηκα από πού προέρχεται η λέξη Πρέσπα και τι να σημαίνει άραγε άρχισα να ρωτώ τους παλιούς. Ένας γέρος από τη Μικρολίμνη μου είπε πως η λέξη είναι σλαβική και σημαίνει σωρός χιόνι ή χιονοστιβάδα ή μια επιφάνεια με πολύ χιόνι από πάνω. Οι παππούδες λέγανε, μου είπε, πως πολύ παλιά, σε χρόνους περασμένους, ένας ταξιδευτής ήρθε από το βορρά τους χειμωνιάτικους μήνες με χιόνι και κακοκαιρία κι έφτασε στα χωριά της Πρέσπας, όπου οι κάτοικοι του παραπονιόνταν για τη φτώχεια τους. “Μα πώς είστε φτωχοί αφού έχετε ένα τόσο μεγάλο και ίσιο κάμπος;” του ρώτησε, “γιατί δεν τον καλλιεργείτε;”. “Ποιος κάμπος;” του είπαν αυτοί, “το ίσιωμα πάνω στο οποίο περπάτησες και ήρθες εδώ δεν είναι κάμπος αλλά η παγωμένη λίμνη που πάνω της έχει πέσει χιόνι και σκεπάζει τον πάγο”. Ο ταξιδιώτης απόρησε και τρόμαξε και από τότε ονομάστηκε η περιοχή Πρέσπα, δηλαδή τοπία στρωμένο με χιόνι. Μια άλλη άποψη, πιο σωστή όπως φαίνεται, για την προέλευση της ονομασίας Πρέσπα εκφράζει ο Σ. Λιάκος, που υποστηρίζει ότι η λέξη Πρέσπα είναι προσλαβική. Μπορεί να προέκυψε από τη ρίζα “πρασ-“ των Παιόνων που σημαίνει παρουσία νερών, με δεύτερο συνθετικό τη μεσαιωνολατινική λέξη “ra,pe” που σημαίνει χώρα, τόπος. Θα μπορούσε επίσης,

πολύ πιθανό, να προήλθε από τη λατινική λέξη “praesepere”, που σημαίνει φάτνη. Η λέξη αυτή μάλιστα κατέληξε να σημαίνει κλειστό και ασφαλισμένο τόπο. Και τέτοιος τόπος είναι πράγματι η Πρέσπα, ένα λεκανοπέδιο κλεισμένο από παντού με βουνά.

[...]

Τα φασόλια της περιοχής της Δυτικής Μακεδονίας και ειδικά των Πρεσπών και της Καστοριάς ήταν πάντα γνωστά για τη νοστιμιά, τη βραστερότητα και την ποιότητά τους. Η καλλιέργεια των φασολιών όμως θέλει πολλή χειρωνακτική εργασία και νερό. Οι Πρεσπιώτες τα καλλιεργούσαν ανέκαθεν σε μικρές ποσότητες, κυρίως για δική τους κατανάλωση, μαζί με άλλα όσπρια, φακή και ρεβίθι. Το φασόλι παλιότερα ήταν το κρέας του φτωχού και είχε πάντα χαμηλή τιμή. Με την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, το 1981, η τιμή των φασολιών άρχισε σταδιακά να αυξάνει. Έτσι, χρόνο με το χρόνο οι καλλιεργητές αυξάνουν συνεχώς τα στρέμματα με φασόλι, μια και η καλλιέργεια γίνεται όλο και πιο συμφέρουσα. Ολοένα και περισσότεροι αγρότες στρέφονται στη γεωργία, και οι οικόσιτες αγελάδες καθώς και τα κοπάδια με τα πρόβατα σιγά σιγά πωλούνται. Η κτηνοτροφία σε σύγκριση με τη γεωργία μοιάζει πια δύσκολη, επίπονη και χρονοβόρα δουλειά.

Τα χειμωνιάτικα δημητριακά εξαφανίζονται, γιατί η ζήτηση γης για την καλλιέργεια φασολιού γίνεται ολοένα μεγαλύτερη. Πολλοί ηλικιωμένοι ιδιοκτήτες που ζουν πια στις πόλεις νοικιάζουν τη γη στους φασολοκαλλιεργητές αντί να την καλλιεργούν οι ίδιοι. Η τιμή των ενοικίων στο αρδευτικό αυξάνεται. Καθώς μπαίνουμε στη δεκαετία του '90 ο αριθμός των ελκυστήρων, των γεωργικών μηχανημάτων και των αγροτικών αυτοκινήτων εκτινάσσεται στα ύψη. Η καλλιέργεια μηχανοποιείται όλο και πιο πολύ. Σιγά σιγά ολόκληρη η επιφάνεια του αρδευτικού δικτύου καλύπτεται με φασόλια. Οι φυσικοί φράχτες και τα δέντρα που βρίσκονται μέσα στα χωράφια, και γύρω από αυτά, κόβονται γιατί ενοχλούν τα μηχανήματα. Η εμφάνιση της αγροτικής ζώνης γίνεται ολοένα πιο γεωμετρική και μονότονη. Η κοπριά για λίπανση έχει προ πολλού γίνει δυσεύρετη και έτσι οι ποσότητες των χημικών λιπασμάτων που απαιτούνται είναι συνεχώς πιο μεγάλες. Η μονοκαλλιέργεια σημαίνει όμως και εξάντληση της γης, εξάπλωση ασθενειών, περισσότερα φυτοφάρμακα και ψεκασμοί κάθε χρονιά. Η πανίδα και η χλωρίδα της γεωργικής ζώνης πτωχαίνουν. Τα απόβλητα νερά της άρδευσης φορτωμένα με λιπάσματα και φυτοφάρμακα επιβαρύνουν τη λίμνη και τους οργανισμούς της.»